

HINDISTONNING MARKAZIY OSIYODAGI GEOSIYOSIY MANFAATLARI: MUOMMOLAR VA IMKONIYATLAR

Habibullayeva Sadoqat Baxtiyor qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo respublikalarida rivojlanayotgan hind manfaatlarini belgilaydi. Shuningdek, Hindiston ko'plab umumiy manfaatlarga ega bo'lgan ushbu mamlakatlar bilan hamkorlik qilish yo'llarini ko'rib chiqadi. Maqolada Hindistonning mintaqadagi geostrategik manfaatlariga alohida e'tibor qaratilib, siyosiy islom, g'yohvand moddalar va qurol-yarog' savdosi muammolari haqida so'z boradi. Shuningdek, Hindistonning ushbu mintaqadagi iqtisodiy va energetika manfaatlarini o'rganadi.

Kalit so'zlar: Tinchlik yo'lida hamkorlik (PFP), siyosiy islom, diversifikatsiya, „Osiyo Taraqqiyot Banki“ (OTB), Turkmaniston-Afg'oniston-Pokiston-Hindiston (TAPI), „Bir makon, bir yo'l“ (OBOR), Shimol-Janub"karidori (INSTC), ISHID, KAZIND, TIR

ГЕОПОЛИТИКА ИНДИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ИНТЕРЕСЫ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Аннотация: В этой статье описываются развивающиеся интересы Индии в республиках Центральной Азии. Индия также рассмотрит способы взаимодействия с этими странами, которые имеют много общих интересов. В статье акцентируется внимание на геостратегических интересах Индии в регионе, обсуждаются проблемы политического ислама, торговли наркотиками и оружием. Он также исследует экономические и энергетические интересы Индии в регионе.

Ключевые слова: «Партнерство ради мира» (ППМ), политический ислам, диверсификация, Азиатский банк развития (АБР), Туркменистан-Афганистан-Пакистан-Индия (ТАПИ), «Одно место, одна дорога» (ОПОП), коридоры «Север-Юг» (INSTC), ИГИЛ, КАЗИНД, МДП

GEOPOLITICS OF INDIA IN CENTRAL ASIA INTERESTS: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

Abstract: This article outlines the developing Indian interests in Central Asian republics. India will also consider ways to engage with these countries, which share many common interests. The article focuses on India's geostrategic interests in the region and discusses the problems of political Islam, drug and arms trafficking. It also explores India's economic and energy interests in the region.

Key words: *Partnership for Peace (PFP), political Islam, diversification, "Asian Development Bank" (ADB), Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India (TAPI), "One Place, One Road" (OBOR), North-South "corridori (INSTC), ISIS, KAZIND, TIR.*

Markaziy Osiyo yangi geosiyosiy yaratilish bo'lib, kelgusi yillarda muhim strategik rol o'ynaydi. Uchta buyuk sivilizatsiyaning o'rtasida joylashgan islom, nasroniy va buddist davlati hisoblanadi. Yevroosiyo qit'asining o'rtasida joylashgani uchun ham eng qulay tranzit yo'llaridan biridir. Foydali qazilmalarga, ayniqsa uglevodorodlarga boy. Iste'mol bozori sifatida undan hali ham foydalanish kerak. Bu omillarning barchasi turli mamlakatlarda Markaziy Osiyoga bo'lgan qiziqishning oshishiga olib keladi. Hindiston Makaziy Osiyoning keng qo'shnisi sifatida ushbu mintaqada asosiy geostrategik va iqtisodiy manfaatlarga ega. Asosan musulmonlar, lekin aslida ko'p millatli va ko'p dinli Markaziy Osiyoning paydo bo'lishi butun Osiyo geosiyosatiga yangi strategik jihat qo'shdi va undan ham ko'proq, uning yaqin qo'shnisida joylashgan mamlakatlar uchun. Markaziy Osiyo ikki yadroviy davlat - Rossiya va Xitoy o'rtasida hamda Rossiya va Islom olami tutashgan joyda joylashgan. Bu mintaqa— diniy ekstremizm tarqalishining asosiy manbai bo'lgan Afg'oniston bilan chegaradosh. Hindiston bu mintaqaning xavfsizligi va siyosiy barqarorligidan hayotiy manfaatdor. Shubhasiz, Kashmir burchagini hisobga olsak, Hindistonni Markaziy Osiyo mintaqasida sodir bo'layotgan siyosiy voqealardan chetlab bo'lmaydi. Islomiy ekstremistik guruhlarining Markaziy Osiyodagi har qanday harakatlari Kashmirda faol bo'lgan shunga o'xshash elementlarni jonlantirishi mumkin. Hindistonning strategik tashvishlari uning shimoliy va shimoli-g'arbiy qismi bilan chegaradosh mintaqalar bilan bog'liq. Shimoli-g'arbiy Pokiston Hindistonga qarshi kurashda davom etmoqda. Pokiston allaqachon Kashmirdagi transchegaraviy terrorizmga homiylik qilmoqda.

Hindiston uchun Kashmir masalasi birgina Kashmir vodiysida yashovchi to'rt million musulmonga emas, balki Hindistonning boshqa joylaridagi 130 million musulmonning tinchligi va xavfsizligiga tegishli. Shuning uchun Hindiston uchun Markaziy Osiyo geostrategik ahamiyati juda katta. Hech qanday holat da Hindiston bu mintaqani e'tiborsiz qoldira olmaydi. Boshqa tomondan, Afg'onistondagi beqarorlik mintaqamizdagi tinchlik va xavfsizlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatdi. Qo'shni davlatlarning aksariyati Afg'onistonda Tolibon boshqaruvi ostida birlashayotgan ekstremistlar Markaziy va Janubiy Osiyoni beqarorlashtirishiga ishonchi komil. Hindiston Tolibonning kengayishi Kashmirda bosimni kuchaytirishi va Pokistonning strategik imkoniyatlarini Markaziy Osiyo darvozalarigacha kengaytirishini tushunadi. Afg'oniston va Pokiston Markaziy Osiyoda beqarorlikni keltirib chiqaradigan asosiy ishtirokchilar bo'lib qolmoqda. Agar Afg'oniston va Markazy Osiyoning ayrim davlatlarida, xususan, Tojikistonda namoyon bo'layotgan mahalliy mojarolarning beqarorlashtiruvchi modeli to'xtovsiz davom etsa, allaqachon jiddiy stress ostida bo'lgan Janubiy Osiyoning xavfsizlik muhiti yanada murakkablashishi mumkin.

Yuqorida qayd etilganlardan kelib chiqqan holda, Hindistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaqin hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdan uzoq muddatli strategik manfaatlari yaqqol namoyon bo‘lishi kerak. Shu o‘rinda yana bir ta’kidlanishi kerak bo‘lgan jihat shundaki, bugungi kunda Markaziy Osiyo mintaqasi Yevropa, AQSh, Xitoy va Eron uchun juda muhim hududga aylangan. AQSh, Rossiya va Eron yutuqlariga putur yetkazishga urinmoqda, Xitoy o‘zining kelajakdagi energiya ehtiyojlarini qondirish uchun Markaziy Osiyo neft konlari ni o‘zlashtirish uchun milliardlab dollar ajratdi. Yevropa NATOning sharqqa tomon kengayishi va Tinchlik yo‘lida hamkorlik (PFP) dasturi orqali o‘z ta’sirini kengaytirmoqchi. Bularning barchasi Markaziy Osiyoda katta kuch siyosatini olib kelishi mumkin. Bu, shubhasiz, o‘z ta’sirini ko‘rsatadi Hindiston bu o‘zgarishlar kerakli yoki yo‘qligini o‘ylab ko‘rishi kerak. Hindistonni tashvishga soladigan savol shundaki, Markaziy Osiyodagi har qanday tashqi ta’sir mintaqa mamlakatlari uchun bevosita yoki bilvosita jiddiy oqibatlariga olib keladi. Markaziy Osiyoningning geostrategik ahamiyatiga diniy ekstremizm, terrorizm yoki Markaziy Osiyo davlatlari siyosiy islom deb ataydigan muammo hamda giyohvand moddalar va qurol-yarog‘ savdosi muammolari bog‘liq. Hindistonning Markaziy Osiyo bilan aloqalari tovarlar, odamlar va g‘oyalar oqib o‘tgan qadimgi Ipak yo‘liga borib taqaladi. Ipak yo‘lining yemirilishi ikki davlat o‘rtasidagi almashinuvni cheklab qo‘ygan bo‘lsa-da, Nyu-Dehlini mintaqa bilan qayta bog‘lash uchun yana bir harakat bor. Oxirgi o‘n yillikda Markaziy Osiyo davlatlari ham, xususan, iqtisodiyot va xavfsizlik sohalarida munosib sheriklar izlamog‘da. Har ikki tomon radikallashuv va terrorizmga qarshi kurashish, noqonuniy savdoga chek qo‘yish va iqtisodiy hamkorlik imkoniyatlarini o‘rganishdan manfaatdor. Hindistonning mintaqa bilan chuqur ildiz otgan aloqalari har ikki tomon uchun mavjud munosabatlardan foydalanish va joriy hamkorlikni rivojlantirishning yangi va innovatsion usullarini topish uchun mukammal imkoniyat yaratadi. Hindiston va Markaziy Osiyo uzoq muddatli hamkorlik tarixiga ega. Siyosiy jihatdan bu zamonaviy Markaziy Osiyo va Hindiston hududlarini qamrab olgan. Kushon imperiyasidan tortib, 16-asr boshlarida Mo‘g‘ullarning Hindistonni bosib olishigacha. Iqtisodiy jihatdan Hindistonni Xitoy va Yevropa bilan bog‘lovchi Ipak yo‘lida nafaqat Markaziy Osiyo shaharlari — Farg‘ona, Samarqand, Buxoro muhim rol o‘ynagan, balki mintaqada joylashgan hind savdogarlari ham mahalliy iqtisodiyotning ajralmas qismini tashkil etgan. Ikki mintaqada kuchli iqtisodiy aloqalar bilan bir qatorda madaniy aloqalar ham rivojlandi. Bunga buddizmning Hindistondan Markaziy Osiyoga va undan tashqariga, so‘fiylikning esa Markaziy Osiyodan Hindistonga tarqalishi kiradi. Sovet Ittifoqi parchalanishidan oldin Hindiston 1987-yilda Toshkentda o‘zining yagona Markaziy Osiyo konsulligini tashkil qildi. Bundan tashqari, Hindiston va „Markaziy Osiyo“ o‘rtasidagi hamkorlik ham ⁷⁸Hindistonning bo‘linishidan keyin umumiy chegara va infratuzilma aloqasi yo‘qligi sababli cheklangan edi. Bu ayniqsa, Hindistonning mintaqaga

⁷⁸https://uz.wikipedia.org/wiki/Hindistonning_Markaziy_Osiyodagi_geosiyosiy_manfaatlari:_muommolar_va_imkoniyatlar

qayta qiziqishini hisobga olgan holda, hamkorlik uchun qiyinchilik tug'dirmoqda. Hindiston Sovuq Urushdan keyingi tartibga moslashgani sababli, uning tashqi siyosati Hindistonning Markaziy Osiyoni o'z ichiga olgan kengaytirilgan qo'shnisi bilan hamkorlik qilishga ko'proq e'tibor qaratish uchun rivojlandi. Markaziy Osiyo davlatlari tashkil topganidan ko'p o'tmay Hindistonning sobiq bosh vaziri P. V. Narasimha Rao 1993-yilda besh respublikadan to'rttasiga — O'zbekiston va Qozog'istonga, 1995-yilda Turkmaniston va Qirg'izistonga tashrif buyurdi. Hindiston savdosini kengaytirish, investitsiyalar kiritish va mintaqani rivojlantirish va ko'maklashishga qaratilgan kelishuvlarga qo'shimcha ravishda, ushbu tashrif umumiy dunyoviy qadriyatlarga ham urg'u berdi va umumiy tahdidlar — diniy fundamentalizm, etnik shovinizm, terrorizm, narkotik kuchlar tomonidan moliyalashtirilgan zo'ravonlik va jinoyatchilikka e'tibor qaratdi. Ushbu umumiy xavfsizlik manfaatlarini Hindistonning mintaqa bilan aloqalarini harakatga keltiruvchi kuch edi. Ba'zi mutaxassislarining fikriga ko'ra, bu „Shimolga qarash siyosati“ orqali ifodalangan bo'lib, unda umumiy xavotirlar hamda „hech bir uchinchi davlatga zarar yetkazmasdan barqarorlik va hamkorlikka ko'maklashish“ istagi ta'kidlangan. Hindiston uchun bu tahdidlar 1992-1997-yillar oralig'ida Tojikistonda sodir bo'lgan fuqarolar urushida o'z ifodasini topgan. Hindiston sharhlovchilari Tojikistondagi fuqarolar urushini Pokiston va afg'on mujohidlari tomonidan qo'llab-quvvatlangan, Tojikistondagi mintaqalararo va qabilalararo raqobatdan foydalangan tashqi islomiy kuchlar bilan bog'lashdi. Shuning uchun bu davrda Hindistonning Markaziy Osiyo bilan aloqalari Pokiston mintaqada strategik ustunlikka ega bo'lishga intilishi mumkinligidan qo'rqish bilan bog'liq edi. 1990-yillarning ikkinchi yarmida Tolibon 1996-yilda Afg'oniston ustidan nazoratni qo'lga kiritgach, bu qo'rquvlar yanada kuchaydi, Hindiston va Pokiston 1998-yilda yadroviy chegaradan o'tdi, Markaziy Osiyoda Amerika va Xitoy ta'siri kuchaydi. Amalda Tojikiston bu davrda Hindistonning mintaqadagi ko'prigi vazifasini bajargan. Hindiston Afg'onistondagi Tolibonga qarshi Shimoliy alyansga Tojikiston orqali o'tadigan moddiy va logistik yordam ko'rsatdi. Umuman olganda, Hindistonning mintaqa bilan harbiy hamkorligi asosan harbiy ta'lim va tayyorgarlik bilan chegaralangan bo'lib, mintaqa ofitserlari Hindiston harbiy muassasalarida kurslarda qatnashgan, mintaqadagi harbiy ta'lim muassasalariga infratuzilma yordami bilan chegaralangan. Hindiston iqtisodiyoti o'sishi bilan uning energiyaga bo'lgan talabi va Fors ko'rfazidan tashqaridagi manbalarni diversifikatsiya qilish zarurati ham ortdi. Bu davrda Markaziy Osiyo ham Rossiya orqali o'tadigan quvur yo'nalishlariga bo'lgan tobeligini yengish uchun Osiyoning Hindiston va Xitoy kabi jadal rivojlanayotgan mamlakatlarini energiya bilan ta'minlashga intildi. Biroq, Hindiston va mintaqa o'rtasida jiddiy moliyaviy, siyosiy va xavfsizlik cheklovlariga duch keladigan, rejalashtirilgan yo'nalishlar bilan aloqaning yo'qligi neft va gaz diplomatiyasini puchga chiqardi. Masalan, Osiyo Taraqqiyot Banki (OTB) tomonidan qo'llab-quvvatlangan Turkmaniston-Afg'oniston-Pokiston-Hindiston (TAPI) quvur liniyasi birinchi marta 1990-yillarning o'rtalarida taklif qilingan va barcha to'rt ishtirokchi 2010-yilda hukumatlararo

kelishuvni rasman imzolagan.⁷⁹ Afg'onistondagi beqarorlik, Hindiston va Pokiston o'rtasida ishonch yo'qligi tufayli taraqqiyot to'xtab qoldi. Boshqa tarafdin Hindiston Markaziy Osiyo bilan bog'lanish uchun Eronga intilmoqda. 1995-yilning aprel oyida Hindiston, Eron va Turkmaniston o'rtasida o'zaro savdo-sotiqni osonlashtirish uchun oxirgi ikki davlat orqali tranzit yo'laklarini yaratish va oxirgi ikki davlatni kesib o'tuvchi hududlar orqali tranzit tashish to'g'risida memorandum imzolangan edi. Shunga qaramay, buning to'liq salohiyati hali amalga oshirilmagan. Eng muhimi, Hindiston, Eron va Rossiya 2000-yilda „Shimol-Janub“ xalqaro transport yo'lagi (INSTC) to'g'risidagi bitimni imzolagan, keyin esa ratifikatsiya qilingan va 2002-yilda kuchga kirgan. Eron va Kaspiy dengizi orqali Rossiya va Shimoliy Yevropaga yuklarni tranzit qilishga qaratilgan, shuningdek, Eron orqali Hindiston va Markaziy Osiyo o'rtasida aloqani taklif etadi. Hindiston mintaqada Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida o'zaro anglashuv, muloqot va hamkorlik mustahkamlanib borayotganini kuzatmoqda. Hindiston buni ijobiy qadam sifatida e'tirof etib, mintaq bilan ikki tomonlama yoki boshqa tashqi kuchlarni o'z ichiga olgan mexanizmlarning bir qismi sifatida emas, balki butun mintaq bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini o'rgandi. 2019-yil 13-yanvar kuni Samarqand shahrida tashqi ishlar vazirlari darajasidagi birinchi Hindiston-Markaziy Osiyo muloqoti bo'lib o'tdi. Muntazam institutsional muloqot va almashinuvlar orqali ushbu platforma Hindiston va mintaqani yaqinlashtirishga yordam berishi mumkin. Markaziy Osiyoning geografik joylashuvi asrlar davomida muhim siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar o'rni bilan bog'lab kelgan. OBOR, Hindistonning Markaziy Osiyoni bog'lash siyosati va Yevropa Ittifoqining yangi Markaziy Osiyo strategiyasining amalga oshirilishi bilan 21-asr mintaq uchun eng hal qiluvchi davr bo'lishi mumkin. O'zining tarixiy madaniy va iqtisodiy aloqalaridan kelib chiqqan holda, Hindiston endi mintaqani rivojlantirishda faolroq rol o'ynash uchun yaxshi o'ringa ega. Hindistonning global miqyosda o'sib borayotgan ko'rinishi va ShHT kabi ko'p tomonlama forumlarga qo'shgan asosiy hissasi Hindistonni kuzatuvchidan mintaqadagi muhim manfaatdor tomonga aylantirdi. Hindiston o'z chegaralaridan tashqariga nazar tashlar ekan, Markaziy Osiyo Hindistonga Yevroosiyoda yetakchi rol o'ynash uchun siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalaridan foydalanish uchun to'g'ri platformani taqdim etadi. Yuqoridagi fikrlar Hindiston va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi hamkorlikni yanada chuqurlashtirish zarurligini aniq ta'kidlaydi. Hindistonning Markaziy Osiyoga yondashuvi mintaq bilan ijobiy hamkorlik qilish bo'ladi. Shuning uchun iqtisodiy diplomatiya Hindistonning mintaqaga qaratilgan asosiy siyosati bo'lib qolishi kerak. Hindistonga to'qnashuv kerak emas, balki mintaqadagi davlatlar bilan manfaatlar uyg'unligi kerak.

⁷⁹ <https://uza.uz/oz/posts/hindiston-va-markaziy-osiyo-mamlakatlari-o-rtasida-savdo-iqt-22-08-2020>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYHATI:

1. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Hindistonning Markaziy Osiyodagi geosiyosiy manfaatlari: muommolar va imkoniyatlar](https://uz.wikipedia.org/wiki/Hindistonning_Markaziy_Osiyodagi_geosiyosiy_manfaatlari:_muommolar_va_imkoniyatlar)
2. <https://uza.uz/oz/posts/hindiston-va-markaziy-osiyo-mamlakatlari-o-rtasida-savdo-iqt-22-08-2020>